

ПЛЮРАЛЬНІСТЬ ПОСТКЛАСИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ЯК ШЛЯХ ДО РОЗКРИТТЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Гудим Любомир Ярославович - здобувач Львівського університету бізнесу та права

В статті досліджується правова ідентичність через плюральність посткласичної філософії права. Встановлено, що такі самостійні напрями досліджень, як: психологічна концепція, герменевтика, синергетика, феноменологія, філософія життя, інтуїтивізм, екзистенціалізм тощо здійснили вагомий внесок у розкритті особливостей правової ідентичності.

Виявлено, що здобутки даних підходів полягають у наступному: 1) психологічний підхід (включає соціальну психологію та психоаналіз) дозволив розкрити правову ідентичність як: емоційна прихильність до іншого; процес наслідування когось; уподібнення себе іншій особистості; пошук свого місця в житті; результат суб'єкта здатного долати протиріччя між особистим та соціальним; внутрішня узгодженість та стабільність; складне особистісне утворення; головний механізм соціальної взаємодії; соціальне самовизначення; 2) синергетичний підхід розглядає правову ідентичність через: опис відкритості та еволюції, частини і цілого, випадковості і детермінізму, хаосу і порядку; спосіб духовної самоорганізації індивіда і суспільства; соціокультурне успадкування, спосіб адаптації, соціалізації; 3) згідно герменевтичного підходу людина тлумачачи та інтерпретуючи тексти правових норм формує власне правове самовизначення, що має вплив на правову ідентичність; 4) феноменологічний підхід розкрив правову ідентичність через взаємозв'язок з правосвідомістю як: культурне утворення; універсальну форму самоусвідомлення; результат здатності людини конструювати власну реальність; 5) філософія життя пояснює правову ідентичність через людину, її ціннісну орієнтацію, мету та цінності правового життя; 6) згідно інтуїтивізму правова ідентичність – це результат осягнення своєї ролі у суспільстві через спостереження без обґрунтування його за допомогою доказів; 7) роль екзистенціального підходу при аналізі правової ідентичності полягає у такому: розкриває правову ідентичність як свободу самовираження особистості та як індивідуальне світосприйняття; правова ідентичність – екзистенційний вибір індивіда; акцентує увагу на проблемі людини та її місця у світі; правова ідентичність – свобода самовираження особистості та індивідуальне сприйняття.

Ключові слова: правова ідентичність, праворозуміння, посткласичне праворозуміння, психологізм, герменевтика, синергетика, феноменологія, філософія життя, інтуїтивізм, екзистенціалізм.

В статье исследуется правовая идентичность через плюральность постклассической философии права. Установлено, что такие самостоятельные направления исследований, как: психологическая концепция, герменевтика, синергетика, феноменология, философия жизни, интуитивизм, экзистенциализм и т.д. осуществили весомый вклад в раскрытии особенностей правовой идентичности.

Выявлено, что достижения данных подходов заключаются в следующем: 1) психологический подход (включая социальную психологию и психоанализ) позволил раскрыть правовую идентичность как: эмоциональная привязанность к другому; процесс подражания кого-то; уподобление себя другой личности; поиск своего места в жизни; результат субъекта способного преодолевать противоречия между

личным и социальным; внутренняя согласованность и стабильность; сложное личностное образование; главный механизм социального взаимодействия; социальное самоопределение; 2) синергетический подход рассматривает правовую идентичность через: описание открытости и эволюции, части и целого, случайности и детерминизма, хаоса и порядка; способ духовной самоорганизации индивида и общества; социокультурное наследования, способ адаптации, социализации; 3) согласно герменевтическому подходу человек толкуя и интерпретируя тексты правовых норм формирует собственное правовое самоопределение, влияет на правовую идентичность; 4) феноменологический подход раскрыл правовую идентичность через взаимосвязь с правосознанием как: культурное образование; универсальную форму самосознания; результат способности человека конструировать собственную реальность; 5) философия жизни объясняет правовую идентичность через человека, его ценностную ориентацию, цели и ценности правовой жизни; 6) согласно интуитивизма, правовая идентичность - это результат постижения своей роли в обществе через наблюдение без обоснования его с помощью доказательств; 7) роль экзистенциального подхода при анализе правовой идентичности заключается в следующем: раскрывает правовую идентичность как свободу самовыражения личности и как индивидуальное мировосприятие; правовая идентичность - экзистенциальный выбор индивида; акцентирует внимание на проблеме человека и его места в мире; правовая идентичность - свобода самовыражения личности и индивидуальное восприятие.

Ключевые слова: правовая идентичность, правопонимание, постклассическое правопонимание, психологизм, герменевтика, синергетика, феноменология, философия жизни, интуитивизм, экзистенциализм.

The article investigates legal identity through the pluralism of post-classical philosophy of law. It is revealed that the achievements of post-classical approaches are as follows: 1) the psychological approach (including social psychology and psychoanalysis) allowed disclosing the legal identity as: emotional attachment to another; process of imitation of someone; likening yourself to another person; search for your place in life; the result of the subject capable of overcoming the contradictions between personal and social; internal consistency and stability; complex personality education; the main mechanism of social interaction; social self-determination; 2) synergistic approach considers legal identity through: description of openness and evolution, part and whole, randomness and determinism, chaos and order; the way of spiritual self-organization of an individual and society; socio-cultural inheritance, way of adaptation, socialization; 3) according to the hermeneutic approach, a person construing and interpreting the texts of legal norms forms its own legal self-determination, which has an effect on legal identity; 4) phenomenological approach disclosed legal identity through interconnection with legal awareness as: cultural education; universal form of self-awareness; the result of a person's ability to construct its own reality; 5) the philosophy of life explains legal identity through the person, its value orientation, the purpose and values of legal life; 6) according to intuitionism, legal identity is the result of comprehension of one's role in society through observation without substantiation of it by means of evidence; 7) an existential approach focuses on the problem of a human and his/her place in the world, and legal identity is considered as freedom of expression and individual perception.

Key words: legal identity, legal thinking, post-classical legal thinking, psychologism, hermeneutics, synergetics, phenomenology, philosophy of life, intuitionism, existentialism.

Постановка проблеми. Розгляд правової ідентичності виходячи з розуміння права як формальної рівності, що є мірою свободи і справедливості та досягнення синтезу між індивідуальною свободою і загальним благом передбачає її розкриття через посткласичне праворозуміння.

В свою чергу посткласичне праворозуміння будується на інтегративній юриспруденції, що характеризується плюралістичністю. Плюралістичність філософії права означає, що при дослі-

дженні об'єкта є не достатньо одного універсального методу, адже лише всесторонність, поліфонічність здатна відкривати нові грані права. Будучи плюралістичною посткласична методологія включає в себе такі самостійні напрями досліджень, як: психологічна концепція, герменевтика, синергетика, феноменологія, філософія життя, інтуїтивізм, екзистенціалізм тощо. Кожен із цих підходів вклав вагомий внесок у розкритті особливостей правової ідентичності.

Стан дослідження. Дотепер у філософії права не проводилося розкриття правової ідентичності через сукупність таких підходів, як: психологічна концепція, герменевтика, синергетика, феноменологія, філософія життя, інтуїтивізм, екзистенціалізм тощо. Однак, окремі вчені вивчали ідентичність у межах посткласичної філософії, зокрема: В.Л. Абушенко, Г.В. Барабашук, Д.Н. Бухаров, Е.И. Ганева, М.О. Головина, А.В. Хамнева, А.С. Зайцева, М.В. Заковоротная, Н.Л. Иванова, Т.В. Канаваева, К.В. Коростелина, О.В. Лукьянов, Г.Б. Мазилова, О.В. Парута, Н.І. Пилат, В.А. Самкова, Е.М. Сергейчик, А.Ю. Телухин, К.М. Шелупахіна та ін.

Метою статті є дослідження правової ідентичності через посткласичні підходи методології права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основоположні особливості посткласичної філософії права визначаються усвідомленою відмовою від номоцентричної традиції класичного суспільствознавства та усвідомленням специфіки об'єкта і методології правознавства, що виробляє руйнування класичного міфу про існування якогось універсального наукового методу. [1, с. 58-59] Посткласична методологія є поліфонічна, плюралістична, оскільки базується не на основі якогось одного універсального методу, а шляхом концентрації сукупності методів у певні парадигмальні основи осмислення права. [2, с. 13.] Тому, посткласична методологія передбачає «переоцінку фундаменталізму, визнання багатовимірного образу реальності, а також непереборну множинність описів і «точок зору», відносини додатковості і взаємодії між ними. Подолання тотального панування однієї (будь-якої) доктрини - це, по суті, не тільки ідеологічна, але і методологічна вимога для філософії пізнання ХХІ ст.». [3, с. 53-54]

Плюралізм змінює колишні орієнтири методології права: від проблеми істини та її авторитету до проблеми цінності осмислення і розуміння. Втім, слід пам'ятати, що використання різних підходів, методів, і засобів, плюралізм не гарантує встановлення істини, а лише встановлює її свободу. [4, с. 130, 133] Слід погодитись з С.І. Максимовим, що «ми завжди бачимо не правову реальність взагалі, а яку-небудь із

форм існування права або етапів його здійснення: ідею права, знакові форми, взаємодію між соціальними суб'єктами. Ця обставина обумовлює визнання методологічного плюралізму в осмисленні права, однак не як еклектичне нагромадження різних визначень права, а як виокремлення основних світоглядно-методологічних підходів до його осмислення у їх субординації та додатковості». [5, с. 65]

Герменевтичні, феноменологічні, соціокультурні, синергетичні, психологічні та інші ірраціональні концепції правового мислення можуть бути об'єднані у посткласичну методологію права, яка становить повноцінний альтернативний напрям методології. [6, с. 87]

1) Розпочнемо з **психологічних концепцій** розгляду ідентичності, зокрема з психосоціального та психоаналітичного. Таке рішення є логічним, оскільки виникнення дискурсу ідентичності (у вузькому сенсі його розуміння) зв'язується з традицією психоаналізу, де ідентифікація спочатку розуміється як процес наслідування чогось, а потім як процес переживання суб'єктом тій чи іншій мірі злиття з об'єктом. Такій переінтерпретації сприяли роботи А. Фрейда, А. Адлера, Е. Еріксон. [7, 15-16] Основоположник психоаналізу З. Фрейд не вживає поняття ідентичності, але в його роботах зустрічає поняття ідентифікації як «самої ранньої прояви емоційної прихильності до іншої людини». [8, 102] Зокрема в З. Фрейда поняття «ідентифікація» було вперше використано в психологічному контексті. Вчений розглядає ідентифікацію як важливий механізм взаємодії між індивідом та соціальною групою. В роботах З. Фрейда позначений потенціал ідентифікації як поняття, спільного для членів групи, що відкрило можливість для дослідження природи групи, основи її згуртованості. [9, 28]

У своїх роботах Е. Еріксон розглядає ідентичність як складне особистісне утворення, що має багаторівневу структуру, відповідно до трьох основних рівнів аналізу людської природи: індивідуальної, особистісної та соціальної. [10, 16] Е. Еріксон зумів поєднати психоаналітичний та соціологічний підходи. У своїх дослідженнях він розглядає соціальну ідентичність в межах групового рівня й визначає як внутрішній конструкт солідарності особистості із

соціальними нормами, цінностями, ідеалами. Соціальне самовизначення дає змогу індивіду поділяти світ на подібних і неподібних до себе, водночас суб'єктивне сприйняття соціальних ролей визначатиметься рівнем їх включеності до моделі розвитку, характерної для даної культури. [11, 15-16]

Вивчаючи феномен ідентичності, послідовникам Е. Еріксона в рамках психоаналітичного підходу також було цікаво вивчати структуру ідентичності і використовувати теоретичні підстави для їх перевірки дослідним шляхом. Представники цього напрямку Дж. Марсія, А. Ватерман, Д. Маттесон, Дж. Колеман загалом вважають, що формування ідентичності відбувається протягом усього життя людини. [12, 87]

Отже, психоаналітичний підхід формують роботи З. Фрейда, Е. Фромма, Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Еріксона та ін. Даний підхід акцентує увагу на внутрішньоособистісних механізмах формування ідентичності, її множинності і адаптивних функціях. [13, 4-5] У психоаналізі ідентифікація розуміється як несвідоме ототожнення, уподібнення себе іншій особистості. Внаслідок несвідомого ототожнення особистості з'являється елемент наслідування або стереотипізація поведінки, мислення. [14, 17] Ідентифікація в психоаналізі виступає головним механізмом групоутворення та соціальної взаємодії і тому розглядається як базова особистісна потреба. [9, 29]

Психосоціальний підхід, який вплинув і на рішення теоретико-правових проблем, зокрема, при розробці теорії суб'єкта права як багатоаспектного правового явища зіграв істотну роль в розвитку теорії ідентичності. Психосоціальний підхід відноситься до суб'єкта як діяльній особистості, здатній ставити життєві цілі і досягати їх, долаючи протиріччя особистого і суспільного характеру. [15, 38] В контексті даного підходу, ідентичність є не тільки почуття тотожності самому собі, внутрішньої узгодженості і стабільності, а й пошук свого місця в житті. Проблема ідентичності в рамках психосоціального підходу стала предметом наукового аналізу і знайшла свій розвиток в наступних важливих моментах: ідентичність розглядається як важливий елемент в структурі особистості; ідентичність має свою структуру,

об'єднуючи індивідуальні, особистісні та соціальні характеристики; головними компонентами ідентичності є цілі, цінності; підкреслюється динамічний характер ідентичності, представлений в моделях розвитку ідентичності, різних рівнях; формування ідентичності - це серія взаємопов'язаних етапів, а не поодинокі акти; формування ідентичності здійснюється в процесі усвідомлення і прийняття деяких даних про себе, а також самостійного рішення про те, яким бути; виділяються два аспекти ідентичності: особистий і соціальний, де особистісна ідентичність пов'язана з соціальними відносинами і частково заломлюється через них; ідентичність розглядається в контексті цінностей, цілей та інших змістотворних компонентів особистості. [16, 25-26]

Отже, при соціально-психологічному та психоаналітичному, як видах психологічного підходу правова ідентифікація означає імітацію, елемент наслідування, несвідоме ототожнення, стереотипізація поведінки і емоційне злиття, переживання суб'єктом тією чи іншою мірою тотожності з іншою особистістю чи соціальною групою. Даний підхід акцентує свою увагу на механізмах формування правової ідентичності.

2) Синергетика - це комплексна наука, міждисциплінарний підхід, концепція світобачення, парадигма, науковий напрям, теорія самоорганізації, методологія, самостійна дисципліна тощо. Її необхідно розглядати як систему понять про нелінійні, самоорганізаційні, нерівноважні, хаотичні явища, закономірності, закони, теорії, методи тощо. [17, с. 132-133] Синергетика акцентує на принципах побудови, організації, розвитку та самоускладнення систем і їхньої еволюції. Об'єктом дослідження синергетики є принципово нелінійні (такі, що за певних умов можуть привести систему до принципово нових станів, до виникнення нових стійких структур), принципово нерівноважні (такі, що перебувають далеко від стану рівноваги) системи, процеси еволюції систем. [18]

Ідентифікація в контексті синергетичної парадигми - це процес розвитку системи, елементами якої виступають типи суб'єкт-об'єктних відносин і зв'язків, в тому числі соціальних і

особистісних зв'язків, форми комунікації, види діяльності, їх засоби і мотиви, ціннісно-цільові структури. При цьому необхідно враховувати, що в умовах сучасної цивілізації, відбувається прискорений розвиток всієї системи, саморозвиток окремих її елементів, тобто прискорена зміна об'єктів ідентифікації з елементами нестійкості, різноманітності, нерівноваженості, нелінійності всієї системи. Синергетичний підхід дозволяє розглянути правову ідентифікацію індивіда як процес самоорганізації складної системи ідентичностей і передбачає вивчення можливостей перетворення і рівневих переходів з біологічного стану в специфічно людський, з психічного в духовне, з пасивно-діяльнісного стану в активно-творче, з індивідуального в соціальне та т.д. Синергетичний підхід дозволив в дослідженні правової ідентифікації визначити цей процес як розвинуту систему і розглянути суспільство, людину, право, правову культуру, як знакові підсистеми, пов'язані відносинами взаємної репрезентації, взаємовідображення і взаємовираження, що в свою чергу дає можливість виявити роль правової ідентифікації в процесах самоорганізації індивіда, суспільства і права. [14, 49-50]

Синергетика у праві має такі особливості: розглядає право як еволюційний процес; розглядає правові явища як саморегульовальні процеси; забезпечує право новим методологічним інструментарієм; розкриває стабільність і динамізм правових явищ; формує новий тип праворозуміння – інтегративний; розширює межі сприйняття права, адже розглядає не лише правове буття, але й все, що поза ним; вивчає нові принципи побудови правових явищ; дозволяє простежити розвиток правових явищ. [17, 229] Правова ідентифікація з позицій синергетики є способом духовної самоорганізації індивіда і суспільства, як стохастичний, нелінійний процес соціального успадкування, тобто трансляції правових цінностей від покоління до покоління, обумовлений вибором об'єктів ідентифікації. При цьому зберігається можливість як справжнього правового успадкування, так і несправжнього, обумовленого об'єктами антикультури. В цілому правова ідентифікація представлена як механізм і умова соціокультурного успадкування, з одного боку,

і як спосіб адаптації, соціалізації та інкультурації індивіда - з іншого. Правова ідентифікація є умова, що визначає вибір шляхів розвитку особистості і суспільства. [14, 48]

Використовуючи основні положення синергетики для аналізу процесу формування ідентичності, К.В. Коростеліна визначила соціальну ідентичність як систему, в якій представлені:

- стрижневі (базисні) ідентичності - є відносно стійкими і домінуючими, оскільки існують досить довго і змінюються лише за умови значних соціальних зрушень. Деякі базисні ідентичності зберігаються протягом усього життя людини;

- локальні ідентичності - досить варіативні, і зміни в них відбуваються порівняно часто;

- короточасні (ситуативні) ідентичності - пов'язані з конкретними ситуаціями і залежать від них. Ситуативна соціальна ідентичність є «будівельним матеріалом» для створення локальних і базових ідентичностей, при цьому необхідно, щоб вона була прийнята і усвідомлена особистістю. [19, 71]

Застосовуючи синергетичний підхід при дослідженні правової ідентифікації можна дійти до наступних висновків. Правова ідентифікація – це відкрита, нелінійна, складноорганізована система, в якій містяться такі важливі елементи, як: право - як основний елемент системи; соціальні норми – як основні умови розвитку правової ідентифікації; індивід - як носій знань про право та соціальні норми, який не тільки володіє правовими знаннями, але вмінням усвідомлювати, розуміти, інтерпретувати ці знання, застосовувати їх на практиці.

3) **Герменевтика** - це наука про інтерпретацію тексту, де все, що є у світі може бути представлено як текст. Герменевтичне розуміння права приводить до встановлення конкретної істини, яка є актуальною та відповідаючою потребам розуміючих суб'єктів. Герменевтична істина про право виникаючи лише у відносинах між носіями правосвідомості або у відносинах інтерпретатора і юридичного тексту, досягається шляхом її аргументації та комунікативної раціональності ведення правового дискурсу. [6, с. 91]

Герменевтичний аналіз дозволяє подолати спадщину класичної філософії і трактувати ідентифікацію як практику обґрунтування та самообґрунтування індивідуальності, констатувати людину як «Я» в її відмінності від «тіла». [20, 454]

Завдяки герменевтичному методу через виражену зовні даність, в якості якої виступає ціннісно-смісловий зміст людини, стає можливим розпізнавання її внутрішньої ідентичності. Розуміння, що лежить в основі методу герменевтики, безпосередньо пов'язане з розгортанням можливостей, укладених в людському бутті. Застосування даної установки дозволяє розглянути людську ідентичність як вираз ступеня розкриття даних можливостей. [21, 8] Герменевтичний метод використовується при сприйнятті того, що прояви правової ідентичності формуються у попередньо сформульованому тексті, – як незаперечний факт. Держава повинна визначати реальність існування, творення правової політики у сфері суб'єктивної ідентифікації. Своєю чергою, людина шляхом тлумачення та інтерпретації правових текстів формує власне відношення до правових норм, що безпосередньо впливає на її правову ідентичність. [22, 26]

Отже, герменевтичний підхід розглядає правову ідентичність як результат відтворення правових норм, як правове самовизначення, що орієнтоване на правові норми чи статуси, співвіднесення суб'єкта з правовою реальністю, відчуття себе її невід'ємною частиною. Таке розуміння правової ідентичності є передумовою правової активності суб'єкта.

Важливу роль у вивченні правової ідентичності відіграють так звані ірраціональні напрями у філософії права, згідно яких право є людським творінням, а тому не можливо його зрозуміти без людини, яка не є просто суб'єктом правопізнання з раціональним мисленням, а швидше людиною, яка прагне до гармонізації хаосу і пізнання незвіданого. Ірраціональні теорії пропонують будь-яке правопізнання розпочинати з антропологічного моменту та усвідомлення того, що людина не механізм і чинник, а істота, яка має розум і вільну волю. Саме процес правовиявлення, правореалізації здійснюється через свідомість людини, якій

притаманні не лише атрибутивні ознаки раціональності, але й ірраціональності. [23, 32]

4) Серед даних підходів істотну роль в розвитку теорії ідентичності зіграла розробка концепції **феноменології** (М. Вебер, Е. Гусерль, Ю. Габермас, А. Шюц), яка пропонує підхід до дослідження правових явищ і людини на основі інтерсуб'єктивності, тобто спільності досвіду взаємодіючих суб'єктів і загальнозначущості його результатів, коли в досвіді взаємодії пізнається не тільки пізнаване, але і той хто пізнає. [15, 37]

Феноменологія дозволила розглянути ідентичність як універсальну форму самоусвідомлення людини, що набуває змістовності в просторі культурної спадковості, культурного творення та співіснування людських спільнот. [24, 63]

Феноменологічний метод, роблячи акцент на здатності людини конструювати власну соціальну реальність, робить можливим вивчення суспільства з людини і через людину. Даний підхід, витягуючи з досвіду окремої людини універсальне значення, робить можливим пошук можливого загального сенсу існування суспільства. [22, 8] Згідно феноменологічного методу світ існує не як «річ в собі», а правова реальність констатована правовою свідомістю. Право будучи формальним виразником правової поведінки проходить через призму правової ідентичності суб'єкта права, яка формує кінцевий результат його сприйняття чи несприйняття. Тому, дослідження свідомості окремої особистості, вплив зовнішніх чинників на її формування та взаємодію свідомості з механізмом правової ідентифікації є необхідним. [22, 26]

Скориставшись феноменологічним методом, можна зрозуміти, що ідентичність є інтегральна оцінка процесу саморозвитку людини, представлена задоволенням потреби у виявленні людиною себе в світі (потреби в ідентичності). В свою чергу різні види ідентичності, такі як соціальна, персональна, етнічна, культурна, правова та ін., в своєму становленні є формулюваннями реалістичних цілей. [25, 107-108]

Можна дійти висновку, що феноменологічний підхід при вивченні правової ідентичності необхідний для практичного вирішення най-

важливіших проблем, в тому числі при розкритті:

1) процесів формування правової ідентичності як ключового чинника у вирішенні проблем готовності до правової діяльності;

2) процесів формування правової ідентичності через правове виховання як ключового чинника вирішення проблем готовності до правової поведінки;

3) процесів формування правової ідентичності як ключового чинника вирішення проблем правової відповідальності.

5) Наступний напрям, який здійснив також відбиток на вивченні правової ідентичності є **філософія життя** під якою слід розуміти будь-яку концепцію, що розглядає питання сенсу, цінності життя, мети, особливо, коли вона недооцінює чи ігнорує теоретичне знання, звертаючись до непідробної повноти безпосереднього переживання, прагне зрозуміти життя з нього самого. [26, 209] Відправною точкою мислення філософії життя є людина. Представники цього напрямку здійснили спробу пояснити світ через людину, її екзистенційні особливості, ціннісну орієнтацію. [27, 51-52]

Філософія життя розглядає правову ідентичність як результат внутрішньої активності суб'єкта, надаючи людині та її ірраціональним елементам пріоритету у формуванні правової ідентичності.

6) Правопізнання не можливе без інтуїції, а отже, і вивчення правової ідентичності залежить від наших знань про правовий **інтуїтивізм**. Процес пізнання поряд з раціональними операціями і процедурами характеризується також і ірраціональним, наприклад, інтуїцією як здатністю осягнення істини шляхом прямого її спостереження і без обґрунтування за допомогою доказів. [28, 526] Якщо розуміти під інтуїцією здатність побачити те, що є, те, що буде, і те, що є зараз, в оригіналі, вловивши сенс цілісності життя, то такий підхід дозволяє формувати адекватне розуміння самоідентичності. [25, 140]

Отже, інтуїтивізм прагне окреслити правову ідентичність як результат осягнення своєї ролі у суспільстві, без обґрунтування його за допомогою доказів.

7) Той філософсько-правовий напрям, де проблема людини є однією з пріоритетних, так

чи інакше впливає на вивчення та дослідження правової ідентичності. Не винятком у цьому плані стає **екзистенціалізм**, який за основу взяв свободу самовиразу особистості. Екзистенціальна філософія відстоює точку зору особистісно пережитої дії, індивідуального світосприйняття, адже особа - це творення себе і світу. Тільки в особистісному виразі людина здійснює вплив на соціальні обставини свого життя, творить їх, формує свою долю. [29, 245-246; 249-250]

«У межах філософії екзистенціалізму, на тлі проголошеного принципу онтологічної відкритості людського буття, акцентування творчо-проективного виміру особистості відбувся зсув у теоретико-методологічному осмисленні феномену ідентичності від фіксації позаособистісного буття до вивчення людини як «кінцевої» істоти в багатстві власних ідентифікацій. Процеси людської ідентифікації постали як сутнісний вимір людського буття». [24, 168]

Можна відзначити, що підставою екзистенціальної інтерпретації ідентичності може бути судження про ідентичність як фундамент і норму екзистенціального вибору індивіда, критерій зосередження можливостей ставлення до буття; самовизначення ідентичності - процес повернення екзистенції до власної самотності, її усвідомлення і дійсної реалізації за допомогою затвердження можливості ставлення до буття. В рамках екзистенціальної інтерпретації ідентичність проявляється як безперервний, постійно поновлюваний вибір рішення про те, як для самого себе осмислити свій фундаментальний соціальний проект. [30, 120-121]

Отже, екзистенціальний підхід при розгляді правової ідентичності важливий тому, що не можливо її зрозуміти без людини, яка не є просто суб'єктом правопізнання з раціональним мисленням, а швидше людиною, яка прагне до гармонізації хаосу і пізнання незвіданого, яка здійснює ідентифікацію через правосвідомість, якій притаманні не лише атрибутивні ознаки раціональності, але й ірраціональності.

Висновки. Підводимо підсумок при розгляді посткласичних підходів у дослідженні правової ідентичності. Кожен із них вклав вагомий внесок у розкритті особливостей право-

вої ідентичності. Якщо узагальнити, то здобутки даних підходів полягають у наступному:

1) **Психологічний підхід** (включає соціальну психологію та психоаналіз) дозволив розкрити правову ідентичність як: емоційна прихильність до іншого; процес наслідування когось; уподібнення себе іншій особистості; пошук свого місця в житті; результат суб'єкта здатного долати протиріччя між особистим та соціальним; внутрішня узгодженість та стабільність; складне особистісне утворення; головний механізм соціальної взаємодії; соціальне самовизначення;

2) **Синергетичний підхід** розглядає правову ідентичність через: опис відкритості та еволюції, частини і цілого, випадковості і детермінізму, хаосу і порядку; спосіб духовної самоорганізації індивіда і суспільства; соціокультурне успадкування, спосіб адаптації, соціалізації. Також даних підхід розкриває правову ідентичність як відкриту, нелінійну, складноорганізовану систему, що є результатом еволюції суспільства та умовою, що визначає вибір шляхів розвитку особистості і суспільства.

3) Згідно **герменевтичного підходу** людина тлумачачи та інтерпретуючи тексти правових норм формує власне правове самовизначення, що має вплив на правову ідентичність. Окрім того, герменевтичний підхід стверджує, що правова ідентичність це: обґрунтування та самообґрунтування індивідуальності; результат відтворення правової норми; передумова правової активності суб'єкта.

4) **Феноменологічний підхід** розкрив правову ідентичність через взаємозв'язок з правосвідомістю як: культурне утворення; універсальну форму самоусвідомлення; результат здатності людини конструювати власну реальність.

5) **Філософія життя** пояснює правову ідентичність через людину, її ціннісну орієнтацію, мету та цінності правового життя. Філософія життя акцентує на важливості ірраціональних способів у формуванні правової ідентичності.

6) Згідно **інтуїтивізму** правова ідентичність – це результат осягнення своєї ролі у суспільстві через спостереження без обґрунтування його за допомогою доказів. Окрім того,

важлива роль відводиться інтуїції при самоідентифікації.

7) Роль **екзистенціального підходу** при аналізі правової ідентичності полягає у такому: розкриває правову ідентичність як свободу самовираження особистості та як індивідуальне світосприйняття; правова ідентичність – екзистенційний вибір індивіда; акцентує увагу на проблемі людини та її місця у світі; правова ідентичність – свобода самовираження особистості та індивідуальне сприйняття.

Список використаних джерел

1. Антипов А. Н. Handbook по дисциплине «История и методология юридической науки». Москва, 2016. 107 с.
2. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 180 с.
3. Микешина Л. А. Философия познания. Полемические главы. Москва, 2002. 624 с.
4. Оборотов Ю.М. Філософія права і методологія юриспруденції. *Одеська національна юридична академія. Проблеми філософії права*. 2003. Том 1. С. 41-43.
5. Максимов С. І. Класична і неklasична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. № 1. С. 61-68.
6. Мелякова Ю. В. Класична і неklasична парадигми епістемології права. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 3. С. 85-101.
7. Головина Мария Олеговна. Рефлексивно-ценностная детерминация идентичности личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Новосибир. гос. пед. ун-т. Новосибирск, 2005. 164 с.
8. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого «Я». «Я» и «Оно». *Труды разных лет в 2 кн.* / З.Фрейд; пер. Л. Голлербах. Кн. 2. Тбилиси: Мерани, 1991. С. 71-138.
9. Пилат Н.І. Соціальна ідентичність особистості як чинник вибору стилю поведінки в конфлікті: диссертации на соискание ученой степени канд. психол. наук : 19.00.05 / Институт психологии ім.Г.С.Костюка АПН України. Київ: ІП АПН України, 2004. 177 с.

10. Мазилова Г.Б. Динамика социальной идентичности личности в современном обществе : дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.05 / Ярослав. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. Ярославль, 2006. 203 с.
11. Барабашук Г.В. Соціальна ідентичність особистості як суб'єкта сімейних трансформацій: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Східно-європ. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. 255 с.
12. Хамнаева А.Ю. Идентичность как социально-философская проблема : дисс. ... канд. философ. наук : 09.00.11 / Бурят. гос. ун-т. Улан-Удэ, 2007. 208 с.
13. Ганеева Е.И. Формирование проблемной социальной идентичности в условиях социальной трансформации : дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2009. 199 с.
14. Самкова В.А. Культурная идентификация как социально-синергетический процесс : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Уральский государственный педагогический университет. Екатеринбург, 2006. 179 с.
15. Честнов И. Л. Методология и методика юридического исследования: Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2004. 128 с.
16. Иванова Н.Л. Психологическая структура социальной идентичности: дис. ... докт. психол. наук : 19.00.05 / Ярославский государственный педагогический университет имени К. Д. Ушинского. Ярославль, 2003. 408 с.
17. Налуцишин В. В. Філософсько-правова парадигма соціального контролю як засобу забезпечення правового порядку : дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.12 / Міністерства освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 403 с.
18. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Економічна кібернетика: навч. Посібник. Київ: КНЕУ, 2004. URL: <http://buklib.net/books/29104/>
19. Коростелина К.В. Структура и динамика системы социальной идентичности : дис... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Таврический национальный ун-т им. В.И.Вернадского. Симферополь, 2003. 446 с.
20. Абушенко В.Л. Идентичность. Новая Философская энциклопедия: В 4т. Т. 1. Москва, 2001. 490 с.
21. Бухаров Д.Н. Человеческая идентичность как результат восприятия социокультурной ценности : дисс. ... канд. философ. наук : 09.00.11 / Бурят. гос. ун-т. Улан-Удэ, 2013. 135 с.
22. Парута О. В. Правова ідентичність особи : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 244 с.
23. Гураленко Н.А. Ирраціональне як константа правового пізнання. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 644: Правознавство. С. 31-35.
24. Шелупахіна К. М. Феномен культурної ідентичності в контексті сучасної філософської антропології: дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Нац. пед.ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 190 с.
25. Лукьянов О.В. Самоидентичность как условие устойчивости человека в меняющемся мире: дисс. ... докт. психолог. наук : 19.00.01 / Том. гос. ун-т. Томск, 2009. 289 с.
26. Турбан В.В. Філософія життя й екзистенціалізм. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2.13. С. 209-215.
27. Добрынина В.И. Философия XX века. Учебное пособие. Москва, ЦИНО общества «Знание» России, 1997. 288 с.
28. Шевців М. Б. Механізм дії інтуїції у професійній творчості юриста. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 2. С. 525-537.
29. Білянська О.Ю. Екзистенціалізм у теорії пізнання М.Бердяєва. *Філософські пошуки*. Випуск XIV, 2002. С. 245-253.
30. Телухин А.Ю. Идентичность человека в современном обществе как социально-философская проблема : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 / Нижегород. гос. архитектур.-строит. ун-т. Нижний Новгород, 2009. 165 с.